

F R E D N I N G S V Æ R D I E R

VESTERSØHUS

VESTERVOLD KVARTER, KØBENHAVNS KOMMUNE

Besigtigelsesdato:	April og maj 2019
Besigtiget af:	Varmings Tegnestue
Journalnummer:	911/101-0033
Kommune:	Københavns Kommune
Adresse:	Vester Søgade 44-78 og Gyldenløvesgade 21 og 25, 1600 og 1601 København V
Betegnelse:	Vestersøhus
Fredningsår:	1994
Omfang:	Etageejendommen

BYGNINGSBESKRIVELSE

I fredningsbeskrivelsen er der ikke taget stilling til lovligheden af bygningsarbejder foretaget i ejendommen. Der er foretaget besigtigelse af 50 ud af ejendommens 254 lejligheder, foruden opgange, kældre, loft og tagterrasser. Ejendommen er en beboelsesejendom med forretninger i stueetagen i Gyldenløvesgade.

Vestersøhus er beliggende i Vestervold kvarter i København, hvor beboelsesejendommen markerer hjørnet af Vester Søgade og Gyldenløvesgade. Ejendommen har et L-formet grundrids med en langstrakt nord-sydgående længe på Vester Søgade langs Skt. Jørgens Sø og en kortere længe langs Gyldenløvesgade. Facaderne fremstår i røde, håndstrøgne mursten, etageadskillelserne er jernbeton og saddeltaget er dækket af hvidgrå eternitskiferplader. Bygningen er i syv etager. Den langstrakte facade er karakteriseret af et gentaget altan-karnap-motiv, hvor hvidmalede altaner skyder sig frem fra facadelinjen og samtidig skærer sig ind i bygningskroppen. Bygningens 7. etage er tilbagetrukket fra facadelinjen og giver plads til dobbeltbrede altaner, der spænder over to fag. Herover ligger yderligere tilbagetrukne tagterrasser til fælles brug for alle beboerne. Allerøverst skyder hovedskillevæggen sig op og danner en afslutning på den lange facade mod søen. I forbindelse med hvert altan-karnap-parti er et stort hjørnevinduesparti med sortmalede karme og faste rammer samt hvidmalede gående rammer. De oprindelige store fastsiddende glaspartier er i midt 1990'erne udskiftet med termoglas i udvidede glasfals. I den forbindelse har vinduerne fået nye glaslister. Nederst ved fundamentet er oprindelige hjørnekældervinduer med sortmalede gitre foran. Opgangsdørene blev udskiftet i 1984, er af teaktræ og placeret hvor facaden er trukket tilbage.

Den kortere facade mod Gyldenløvesgade er trukket en anelse tilbage i forhold til Vester Søgade-længens gavl og har en mere glat karakter. Facaden har i modsætning til Vester Søgade-længen ingen tilbagetrukne partier, og altanerne er hængt på facaden. Etagerne er forskudt med en halv etage i forhold til i Vester Søgade-længen, hvilket ses ved placeringen af facadens altaner og vinduespartier. Vinduespartierne har desuden en omvendt farvesætning i forhold til Vester

Søgade-længens vinduer, altså hvidmalede karme og faste rammer samt sortmalede gående rammer. Vinduerne blev i midt 1990'erne forsynet med to lag glas. Facaden er opført med et bånd af store butiksvinduer og -indgangsdøre, der går om hjørnet ad Vester Søgade-længens nordgavl. Butiksvinduerne fremstår delvist med oprindelige karme og delvist med nyere. Kun butikken længst mod øst fremstår som oprindeligt med en tilbagetrukket indgangsdør.

Vester Søgade-længens gårdfacade har en gennemgående vertikal rytme, da facaden ved hovedtrapperne er trukket en anelse frem. De fremtrukne facadepartier har brede sammenhængende vinduesbånd, hvor de tilbagetrukne facadepartier har en jævn rytme af mindre vinduer, der alle er blevet udskiftet i 2014/2015. Facaden afsluttes med brede altaner på 7. etage ligesom på gadesiden. Gyldenløvesgade-længens gårdside har - som gadesiden - en glat karakter og påhængte altaner. Alle gårdsidens vinduer har sorte karme og faste rammer samt hvide gående rammer. Betontrapper med sortmalet rækværk fører op til de oprindelige gråmalede bagtrappedøre.

Bag opgangsdørene i Vester Søgade-længen følger et mindre trapperum med en oprindelig sort terrazzotrappe, der fører op til et svingdørsparti. Dørpartiet leder til selve opgangen, der i samtlige tilfælde fremstår som oprindeligt med elevatorinddækning, trappetrin, stødtrin og reposer udført i egetræ og pudsede vægge og trapeunderløb. Elevatorinddækningen har afrundede hjørner og står som centrum for en toløbstrappe, der ved hver hovedrepos fører til to lejlighedsdøre i egefinér. Ved hver mellemrepos er et sammenhængende vinduesbånd med en karakteristisk afrundet vindueskarm. Opgangen i Gyldenløvesgade fremstår i samme materialer og originalt som i Vester Søgade-opgangene, men toløbstrappen fører her til tre finerede lejlighedsdøre for hver hovedrepos.

Opgangen i både Vester Søgade 76 og 78 skiller sig ud ved at de oprindelige opgangstrapper er udført i sort terrazzo hele vejen op til tagetagen og altså ikke kun i det forreste mindre trapperum. Opgangen i nummer 76 er disponeret som de øvrige opgange i Vester Søgade. Opgangen i nummer 78 rummer ejendommens hjørnelejligheder og skiller sig ud ved at indeholde en bred toløbstrappe med en stor, åben durchsicht. Trappen optager niveauforskellen mellem Vester Søgade-længen og Gyldenløvesgade-længen ved at give adgang til to lejligheder ved hver repos. Der skelnes således ikke mellem hoved- og mellemrepos. Vægge, loft, underløb og værn er pudset.

Kælderen har epoxybelagt gulv samt pudsede vægge og lofter. Den er indrettet med depotrum med bræddevægge og -døre, vaskekælder, fyrrum, cykelkælder og ejendomskontor.

Loftrumene har betongulv, hvori der stedvist er indstøbt glasklinker, der filtrerer et sparsomt lys fra tagvinduerne ned til de underliggende lejligheds badeværelser og toiletrum. Loftrummet er desuden indrettet med bræddebeklædte depotrum. Fra loftrumene er der adgang til de fælles tagterrasser, som har bræddebeklædt dæk og et hvidmalet stål rækværk.

Vestersøhus rummer mange lejlighedstyper af forskellig størrelse, fra etværelseslejligheder til lejligheder med otte værelser. Trods variationerne er alle lejlighedstyperne disponeret ud fra et gennemgående tema. I Vester Søgadelængen er de primære rum orienteret mod gaden og forsynet med en altan. Køkkener, kamre, og i enkelte tilfælde også spisestuer, vender mod gården. Badeværelser er placeret centralt i lejligheden i forbindelse med enten entré eller gang. I længen mod Gyldenløvesgade er lejlighederne placeret på hver side af en længdeskillevæg, og er derfor henholdsvis nord- eller sydorienterede. I disse lejligheder udgør stuen det centrale rum med udgang til en altan. Entré, badeværelse og køkken er placeret i lejlighedens ender. Begge længers ende- og hjørnelejligheder er disponeret som variationer over disse temaer.

Lejlighederne er holdt i simple materialer og med et enkelt inventar. Gulve er udført i bølgeparket afsluttet af en fejlliste med buet profil. Vægge og lofter er pudsede, og overgangen er markeret af en enkel gesimsliste af træ. Fløjddørene fremstår malede og finérdørene lakerede. Gerichter og fodpaneler har en enkel, buet profil og fremstår malede. Flere rum er indrettet med indbyggede skabe. Radiatorerne i stuer og værelser er anbragt under vinduesplader af sort eller lysebrune marmor. Den enkle buede form er gennemgående for alle lejlighedens detaljer, herunder murede hjørner, snedkerprofiler og vinduesplader.

Køkkenernes udformning og indretning varierer afhængigt af lejlighedstypen, dog har typerne mange fællestræk. Rummene er i mange tilfælde aflange, har adgang til en bagtrappe og får sidelys fra et vindue, hvis lysning i de fleste tilfælde er udnyttet med bordplade og skabe. Gulvene er, som i resten af lejligheden, udført i bølgeparket, og væggenes flisebeklædning afsluttes af en gennemgående dækliste med buet profil, hvorover vægge og loft er pudset. Køkkenerne er oprindeligt indrettet med forrammekøkkener med skabe og fire skuffer, højskabe og et vægskab med glasskydelåger og i nogle tilfælde en serveringslem fra køkken til spiseplads. Bordpladerne er henholdsvis af fyrretræ og rustfrit stål med vask, og gasbordet er udført i lys terrazzo. Ved besigtigelsen i 2019 viste det sig, at en del køkkener fortsat er velbevarede, men i mange tilfælde tilpasset til eksempelvis højere bordhøjde. Terrazzobordet er i mange køkkener helt fjernet. I få tilfælde er køkkenerne erstattet af veltilpassede, nye fortolkninger, men der findes også en del køkkener uden de oprindelige kvaliteter.

Badeværelser og toiletrum er udført med gulv af lys terrazzo med en hulkel op mod de flisebeklædte vægge. Over flisebeklædningen er vægge og loft pudset. Badeværelserne har oprindeligt haft vask, indbygget vægskab med låger og hylde samt et indbygget badekar med tilhørende indmuret sæbeskål. De fleste badeværelser har vindue af trådglass mod opgang, køkken eller gang. Toiletrumene, der er forbeholdt de større lejlighedstyper, er holdt i samme materialer og indeholder toilet, vask samt et internt vindue til opgangen. Ved besigtigelsen i 2019 viste det sig, at hovedparten af badeværelserne og toiletrumene endnu er disponeret som oprindeligt. Langt de fleste har fortsat de oprindelige overflader og det oprindelige inventar. Toiletterne er i de fleste tilfælde blevet udskiftet til nye med cisterne, men er overvejende fortsat

fritstående. Dog var der også eksempler på ombygninger, hvor de oprindelige kvaliteter er gået helt eller delvist tabt.

— BYGNINGSHISTORIE

Vestersøhus er opført i to etaper på et tidligere banegårdsterræn langs Skt. Jørgens Sø i København. Første etape opførtes i årene 1935-1936 og omfatter den kortere længe i Gyldenløvesgade og opgangene på Vester Søgade 60-78. Anden etape opførtes i årene 1938-1939 og omfatter opgangene Vester Søgade 44-58. En tredje etape var tiltænkt opført i Nyropsgade og rundt om hjørnet ved Gyldenløvesgade, men den blev aldrig realiseret.

Vestersøhus repræsenterer et klart og gennemført eksempel på den nyorientering inden for etageboligbyggeriet, der udsprang af funktionalismen. Funktionalismens internationale strømninger brød igennem i Danmark i 1930'erne med ny byggeteknik, nye materialer og ikke mindst en ny, social indstilling til arkitekturen. Funktionalismen fordrede, at form fulgte funktion og medførte således nye krav til boligen, hvis planløsning skulle udformes hensigtsmæssigt ift. solorientering og med altanen som tilknyttet uderum. Vestersøhus adskiller sig fra periodens øvrige funktionalistiske byggerier ved at fastholde dansk arkitekturs traditionelle materialer og formsprog. Hvor andre bebyggelser fra samme periode ofte har facader, der enten stræber efter betonens glatte udtryk eller fremstår i gule mursten, er Vestersøhus bygget i røde håndstrøgne mursten.

Arkitekterne bag Vestersøhus er Kay Fisker og C.F. Møllers tegnestue. Kay Fisker havde fra en tidlig alder markeret sig som en af sin tids helt store arkitekter, og han havde – blandt mange andre opgaver – stået bag adskillige etageboligbyggerier i København opført i en stram klassicistisk stil. På arkitektskolen blev Kay Fisker underviser for C.F. Møller, som han siden ansatte på sin tegnestue i 1921. I 1929 indtrådte C. F. Møller som kompagnon.

Forud for arbejdet med Vestersøhus havde de to arkitekter i 1930 gennemført en markant boligbebyggelse på den modsatte bred af Skt. Jørgens Sø. Det V-formede hus på hjørnet af Vodroffsvej og Gl. Kongevej blev et af de første huse i Danmark, hvor der med en modernistisk tilgang er arbejdet skulpturelt med husets bygningskrop. Huset fremstår med en stærk horisontal karakter og frithængende altaner, som er understreget af facadernes skiftende røde og gule murstensbånd og gennemgående vinduespartier

C.F. Møller flyttede i 1931 til Aarhus for at lede tegnestuens projekter der, og da Kay Fisker varetog tegnestuens opgaver i København og det øvrige Sjælland, tilskrives arbejdet med Vestersøhus i højere grad Kay Fiskers indsats end deres fælles, til trods for at projektet bærer begge navne. Selvom huset på Vodroffsvej var banebrydende, og tegnestuen efterfølgende udførte flere etageboligbyggerier i København med funktionalismens formsprog som udgangspunkt, var det med Vestersøhus, at lejlighedsdisponering, materialitet og facadeudtryk i særlig grad gik op i en højere helhed.

I fagbladet Arkitekten fra 1939 beskriver Kay Fisker og C.F. Møller udformningen af Vestersøhus således: *”Bygningens to første afsnit har sin længste strækning i retningen Nord-Syd. Dette forhold har været bestemmende for husets udformning med de vestorienterede opholdsaltaner og taghaver og de sydvest-orienterede hjørnevinduer i opholdsstuerne. Køkkenerne ligger mod Nordøst ind imod gårdanlægget. (...) Alle lejlighederne, undtagen i stueetagen, har en altan af 6,5 m2 størrelse og udformet saaledes, at man sidder ugenert for alt indblik. Der er sol paa baade altan og opholdsstue hele eftermiddagen. (...) Hjørnevinduet i opholdsstuen har en ganske lav brystning, hvorved det opnaas, at altanen danner en naturlig udvidelse af stuen. Altankasserne, der er indbyggede i altanrækværkerne hører med til lejlighedens udstyr. Foruden altanerne har beboerne adgang til de meget store tagterrasser som afslutter bygningen, hvorfra der er en enestående udsigt over byen. (...) I en del af lejlighederne er der serveringslem fra køkken til spiseplads. Paa køkkentrapperne findes skarnedstyrtningskakke (...) I de typer, hvor der er spiseplads, findes et meget stort indbygget skab. Radiatorerne er i stuer og kamre anbragt under vinduerne og i alle værelser dækket med marmorplader. Gulvene er overalt bøgemarket. Altanens gulv er udført med asfaltbelægning”.*

Vestersøhus står i dag som en bygning, der i særlig grad forener dansk byggetradition med den funktionalistiske periodes tendenser inden for både boligbyggeriet og arkitekturen som helhed. Vestersøhus kom i sin tid til at stå som idealet inden for etagebyggeriet og blev toneangivende for det danske boligbyggeri i adskillige år fremover. Altan-karnap-motivet skulle herefter vise sig at blive et dominerende træk i periodens etagebyggerier.

KILDER

Bøger:

Faber, Dovey, Lund, Linn, Anderson, Anderson: Kay Fisker
Arkitektens Forlag, 1995

Hans Erling Langkilde: Arkitekten Kay Fisker
Arkitektens Forlag København, 1960

Niels Lund: Bygmesteren C. F. Møller
Aarhus Universitetsforlag, 1988

Tidsskrifter:

Fisker, K; Møller, C. F. (1939). Vestersøhus. Arkitekten Maanedshæfte, 4, 57-72.
Sestoft, J., & Dirckinck-Holmfeld, K. (1993). Vestersøhus, En projektvurdering.
Arkitekten, 13, 462-465.

Arkiver:

DKB - Danmarks Kunstbibliotek: www.kunstabib.dk
KBH - www.kbh billeder.dk
SLKS - Slots- og Kulturstyrelsens sagsarkiv

Manualer:

Søren og Ruth Lundqvist: Vestersøhus - Manual for køkkener og bade, 1999

Registreringer:

[REG99] - Søren og Ruth Lundqvist: Registrering af lejligheder i Vestersøhus, 1999

[REG19] - Varmings Tegnestue: Registrering af lejlighedstyper i Vestersøhus, 2019

MILJØMÆSSIG VÆRDI

Vestersøhus' miljømæssige værdi knytter sig til bygningskroppens store bymæssige kvaliteter. Den langstrakte, rytmiske bygningskrop danner en markant byvæg til Skt. Jørgens Sø og markerer desuden hjørnet i det tungt trafikerede kryds mellem Gyldenløvesgade og Vester Søgade. Placeringen underbygger søens og trafikens retning og betyder desuden, at husets samlede figur kan betragtes fra lang afstand. Med søens flade som genbo mod vest kan reliefvirkningen i Vestersøhus vestfacade komme til sin fulde ret i eftermiddagssolen – der er herved direkte sammenhæng mellem bebyggelsens arkitektoniske kvaliteter og den bymæssige kontekst.

KULTURHISTORISK VÆRDI

Den kulturhistoriske værdi for Vestersøhus knytter sig til, at bebyggelsen repræsenterer et gennemført eksempel på periodens danske fortolkning af funktionalismen. Det skinner igennem arkitekternes beskrivelse i fagbladet Arkitekten fra 1939, at tidens moderne betragtninger om sociale kvaliteter og funktionalitet er tænkt ind i arkitekturen. Dette kommer til udtryk i bygningens overordnede udformning og orientering, i lejlighedernes plandisponering og i de generøse vinduespartier og altaner, der giver lys og luft til boligen. Dertil kommer køkkenernes praktiske og fuldt optimerede udformning, de moderne løsninger såsom affaldsskakte på bagtrappen samt fuld udnyttelse af pladsen med indbyggede skabe. Der er anvendt holdbare materialer i en enkel detaljering, der letter rengøringen. Murstensfacader, bøgeparketgulve samt pudsede vægge og lofter er udtryk for en dansk tradition, der er ført med over i det funktionalistiske stiludtryk, og således er der tale om tidens velkendte materialer anvendt i en ny, moderne form.

Desuden knytter den kulturhistoriske værdi for Vestersøhus sig til, at bygningen i sin tid kom til at stå som idealet inden for etagebyggeriet og blev toneangivende for det danske boligbyggeri i adskillige år fremover. Bygningens karakteristiske altan-karnap-motiv blev efter opførelsen et dominerende træk i periodens etagebyggerier, og kan således ses efterlignet i bredt omfang over hele landet. Vestersøhus anses således for at være et hovedværk i dansk arkitekturhistorie og desuden som et væsentligt værk af Kay Fisker, der i meget høj grad har præget udviklingen af den danske arkitekturtradition.

— ARKITEKTONISK VÆRDI

Vestersøhus' arkitektoniske værdi knytter sig til den helstøbte bygningskrops karakteristiske facader med røde, håndstrøgne mursten samt markante vinduespartier og altaner. Det rytmisk gentagne altan-karnap-motiv med de hvidmalede altaner, der skyder sig frem fra facadelinjen og skærer sig ind i bygningskroppen, har stor arkitektonisk værdi, ligesom de store tofarvede hjørnevinduer, der forstærker oplevelsen af, at lejlighederne står i forbindelse med det fri. Desuden knytter den arkitektoniske værdi sig til Gyldenløvesgade-facadens mere glatte karakter med påhængte altaner samt til gårdfacaderne med den rytmiske vinduessætning og de let fremtrukne facadepartier ved trappeopgangene.

I Vestersøhus' indre knytter den arkitektoniske værdi sig til opgangenes formsprog med afrundede hjørner og deres gennemgående materialitet med trapper, elevatorinddækninger, håndlister, lejlighedsdøre og gerichter af egetræ samt terrazzotrapperne og de pudsede overflader. Desuden knytter den indre arkitektoniske værdi sig til lejlighederne, der med forskellige størrelser og planløsninger alle er disponeret over samme tema med velproportionerede og funktionelle rum samt en gennemgående materialitet og detaljering. Det gælder blandt andet de gennemarbejdede, originale køkkener med deres funktionelle disponering af de enkelte elementer og materialernes afspejling heraf samt forrammekøkkenernes håndværksmæssige kvalitet. Slutteligt knytter den indvendige arkitektoniske værdi sig også til badeværelsernes og toiletrummenes funktionelle, nøgterne indretning med tidstypiske og enkle materialer samt til det faste inventar.

— BÆRENDE FREDNINGSVÆRDIER

De bærende fredningsværdier for Vestersøhus knytter sig til bygningens rolle som et definerende, rumdannende landemærke i København og som et forbilledligt eksempel på periodens boligbyggeri – et forbillede, der siden opførelsen er blevet efterlignet over hele landet.

I det ydre knytter de bærende fredningsværdier for Vestersøhus sig til den samlede bygningskrops komposition, detaljering og tidstypiske materialer. Herunder regnes Vester Søgade-længens taktfaste altan-karnap-motiv med hvide altaner og store hjørnevinduespartier samt Gyldenløvesgade-længens glatte facade med påhængte altaner, store vinduespartier og butiksfacader. Hertil kommer facadernes røde, håndstrøgne mursten, de tofarvede vinduer og altandøres enkle profilering og harmoniske opdeling samt udformningen af altanernes og tagterrassernes hvidmalede værn.

I det indre knytter de bærende fredningsværdier sig til trappeopgangene med samtlige bygningsdele og -detaljer, herunder elevatorinddækninger, terrazzo- og egetræstrapper, håndlister samt lejlighedsdøre med indfatninger og dørgreb.

Desuden ligger de bærende fredningsværdier i de enkelte lejligheders oprindelige planløsninger, bygningsdele og -detaljer, herunder de originale køkkener og badeværelser, de indbyggede skabe, lakerede finérdøre, malede fløjdøre, dørgreb, gerichter, fodlister og gesimslister. Endelig kommer den traditionelle materialeholdning.

— ANBEFALINGER

Det anbefales, at alle byggearbejder i Vestersøhus følger Slots- og Kulturstyrelsens udarbejdede manual for bevaring, vedligeholdelse og fornyelse af Vestersøhus.